

Malyshev A. A. Democratization of education as a social problem.

Analyzes the need and the basic directions of the democratization of modern education; emphasizes that the primary trend of recent years is precisely consistent deideologization content and humane education purposes. At the forefront rather than the problem of training in accordance with the requirements put forward the task of education to meet the spiritual needs of young people in the educational services of high quality.

Keywords: people, education, culture, democracy, education and creativity.

Семенюк Н. В.

ПОНЯТТЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

У статті розкрито ту істотну роль, яку відіграє у житті людини її здатність вирішувати певні професійні завдання та її професійна компетентність. Необхідно розробити певну систему компетентностей, кожна з яких має складатися з простих дій та операцій, що є показниками розвитку особистості. Виокремлення різних видів компетентності дозволяє сформулювати вимоги не лише до викладача і вчителя, але й до студента та учня. Варто також звертати увагу на притаманну їм ключову компетентність як певний рівень функціональної грамотності особистості.

Ключові слова: компетентність, компетенція, професійна компетентність, ключова компетентність.

Одним з головних напрямків модернізації освіти в рамках Болонського процесу є її інформатизація, під якою розуміють процес забезпечення сфери освіти методологією та практикою розробки й оптимального використання інформаційних та комунікаційних технологій, зорієнтованих на реалізацію й підвищення рівня психолого-педагогічних завдань професійного навчання, виховання. Усе частіше професійну підготовку розглядають як процес виховання людини, яка усвідомлює своє місце в соціумі, здатна до самовизначення, саморозвитку та творчої діяльності.

Науковці зазначають, що результат професійної підготовки може бути повною мірою описаний за допомогою поняття «професійна та інформаційна компетентність» (Н. Гендіна, В. Лозова, А. Маркова, В. Раєвський, Н. Родіонова, Л. Степашкіна, Н. Трішина, А. Хуторський, та ін.). Сьогодні вчені розрізняють певні види професійної компетентності, а саме: компетентність у професійній

діяльності, компетентність у професійному спілкуванні і компетентність у реалізації особистості професіонала. Водночас у розробках різних науковців заслуговують на увагу тлумачення А. Маркової та Н. Кузьміної. Так, у своїх дослідженнях А. Маркова характеризує зміст професійної компетентності педагога процесуальними та результативними показниками і визначає професійну компетентність фахівця як здатність та готовність виконувати особисту професійну діяльність. А. Маркова професійною компетентністю вважає поєднання здатності та готовності до професійної діяльності [3], А. Михайличенко, крім названих компонентів, включає в це поняття ще й досвід особистості та її ставлення до справи [4].

Мета статті – визначити роль та сутність поняття професійної компетентності у сучасному науковому дискурсі.

Професійна компетентність – одне з найуживаніших нових понять, що з'явилися в педагогічній науці та освітній практиці нашої країни. Уведення кожного нового поняття потребує наукового обґрунтування, уточнення, розробки й тлумачення, зокрема педагогами, якщо це стосується збагачення поняттєво-термінологічного апарату педагогіки за рахунок тих чи інших понять, які використовуються в різних зарубіжних системах, у міжнародних угодах, інших документах тощо.

Професійна компетентність – це здатність людини розв'язувати певне коло професійних завдань. Професіоналізм формується на основі багатьох видів професійної компетентності.

Види компетентності в професійній діяльності: спеціальна (знання своєї справи); технологічна; правова; економічна; суб'єктивна; професіологічна (поінформованість у світі професій).

Види компетентності у професійному спілкуванні: комунікативна, спілкувальна (здатність до співпраці); соціально-перцептивна (здатність до сприйняття іншої людини); діагностична (здатність до вивчення іншої людини); етична; емпатійна; міжкультурна, соціокультурна (терпимість до інших культур); конфліктна.

Види компетентності в розвитку особистості професіонала: індивідуальна, аутопсихологічна (вміння вивчати себе); культурна (здатність до засвоєння культурних норм, які прийняті в цьому суспільстві як еталонів для розвитку своєї особистості); рефлексивна [2].

У досвіді країн, які реалізують компетентнісний підхід до змісту освіти протягом декількох років, можна спостерігати спільні тенденції, насамперед спроби розробити певну систему компетентностей на різних рівнях змісту.

Таку систему складають:

– так звані *«надпредметні»* («транс», «міжпредметні») компетентності – вони можуть бути представлені у вигляді «парасольки» над усім процесом навчання, саме їх часто називають «ключовими», «базовими»;

– *загальнопредметні* компетентності – їх набуває учень упродовж вивчення того чи іншого предмета чи освітньої галузі у всіх класах середньої школи, курсах ВНЗ тощо;

– *спеціально-предметні* – ті, що їх набуває учень при вивченні певного предмета протягом конкретного навчального року або ступеня навчання.

Надпредметні (ключові) компетентності:

– є синтетичними, такими, що поєднують певний комплекс знань, умінь та ставлень, що набувається протягом засвоєння всього змісту освіти;

– вони не пов'язані з конкретним предметом, до них належать компетентності, що їх можна набути під час засвоєння не одного предмета, а тільки декількох або всіх одночасно (тобто використовуючи всі навчальні можливості, пропонувані формальною й неформальною освітою);

– вони можуть бути метафорично визначені як персональні засоби, «ноу-хау», «процедурні знання» учнів, які формуються у них після того, як вони «забувають» фактичні знання, здобуті в освітній установі протягом перебування в ній.

Прикладом надпредметних компетентностей можуть бути такі здатності людини:

- продемонструвати творче мислення;
- застосувати різні види спілкування в різних ситуаціях;
- зрозуміти сенс належності до різних видів спільнот;
- довести здатність пристосування до різних ситуацій;
- сприяти створенню якісного життя;
- зрозуміти й відповідно використати технології;
- розвивати здібності дослідження та набувати власний досвід;
- побудувати комплекс індивідуальних і соціальних цінностей та орієнтувати на них свою поведінку й кар'єру.

Кожна з таких компетентностей складається з простіших дій, операцій, які є показниками її розвиненості. Наприклад, компетентність «продемонструвати творче мислення» передбачає:

- використання, оцінювання й постійне поліпшення власних стратегій розв'язання питань;

- розроблення деяких моделей дії та прийняття рішення в динамічному світі;
- формування й застосування навичок критичного мислення;
- використання різних прийомів аргументування в різних соціальних контекстах.

Кожна з *надпредметних компетентностей* формується, зокрема, й через навчання в певній освітній галузі, набуваючи в цьому процесі характеру засвоєння освітніх дій, які пов'язані з освітніми завданнями та змістом цієї галузі. Наприклад, компетентність, про яку йшлося вище («продемонструвати творче мислення»), в процесі навчання дисциплін галузі «мова та комунікації» передбачає:

- отримання й створення різних типів повідомлень;
- застосування різних інструментів відповідно до потреб аналізу різних текстів та культурних феноменів;
- інтегрування лінгвістичних та інтерпретаційних знань і вмінь у різних ситуаціях спілкування;
- апробування й застосування культурної чи інтеркультурної або функціональної грамотності та відповідних усвідомлених умінь.

У процесі вивчення дисциплін галузі «Природничі науки» компетентність «продемонструвати творче мислення» передбачає:

- здатність ідентифікувати (розпізнати) та побудувати адекватні форми й моделі (схеми) довколишньої реальності;
- підтримати аргументами науковий погляд, спираючись на перспективи динамічного розвитку науки, розуміння науки як людської активності, завдяки якій наукові ідеї змінюються в часі та впливають на соціальний і культурний контексти, в якому розвиваються;
- розробляти гіпотези й перевіряти їхню достовірність шляхом дослідження, експериментування й апробації.

Загальнопредметні компетентності визначаються для кожного предмета і розвиваються протягом всього терміну його вивчення; вони відрізняються високим ступенем узагальненості та комплексності.

Наприклад, загальнопредметні компетентності з фізики можуть бути визначені як здатність людини:

- визначати та розпізнавати фізичні поняття й ідеї;
- проводити досліди й експерименти з фізичними явищами та процесами;
- розв'язувати теоретичні та прикладні проблеми, пов'язані з реальними ситуаціями у світі;

– пояснювати фізичні явища, використовуючи специфічні мову й терміни, шляхом моделювання, виведення, екстраполяції;

– переносити й інтегрувати знання та методи з фізики й застосовувати їх в інших науках і технологіях.

Спеціальнопредметні компетентності визначаються для кожного предмета, вони розвиваються для кожного року навчання, ґрунтуючись на загальнопредметних компетентностях, і є стадіями, рівнями їх набуття.

Наприклад, спеціальнопредметні компетентності з «Рідної мови й літератури» можуть визначатись як:

1) компетентність у розумінні/інтерпретуванні усного повідомлення (слухання):

- розуміння загального смислу усного повідомлення;
- розрізнення між суттєвою (необхідною, важливою) та другорядною інформацією;
- компетентність у створенні усного повідомлення;
- побудувати усне повідомлення на задану тему;
- усно резюмувати текст, почутий один раз;

2) компетентність у розумінні чи інтерпретуванні або оцінюванні письмового повідомлення (читання): розпізнати описані сцени художніх творів чи реальних історій;

3) компетентність у створенні письмових повідомлень (письмо);

4) культурні / інтеркультурні / функціональні компетентності [6, 15-24].

Різні аспекти проблеми компетентності розглядали С. Гончаренко (тлумачення явища компетентності) [1], І. Тараненко (компетентність як здатність до найефективнішого застосування знань) [7], І. Ящук (життєва компетентність особистості) [8], О. Овчарук (європейські підходи до проблеми компетентності) [5], А. Михайличенко (професійна підготовка на основі стандарту компетентності) [4] та ін.

Дещо специфічні підходи до тлумачення поняття компетентності розробляються в професійній педагогіці, де останнім часом дедалі більшого поширення набувають ідеї підготовки кадрів, орієнтованої на розвиток компетентності. Як зазначає А. Михайличенко, поняття компетентність є ширшим від поняття кваліфікація [4, 46]. Воно означає не тільки професійні знання, навички й досвід у певній спеціальності, а й ставлення до справи, здатність ефективно використовувати знання й уміння, а також особистісні якості для досягнення необхідного результату на конкретному робочому місці в певній робочій обстановці.

Компетентність – це реальна здатність домогтися мети чи результату, тоді як кваліфікація є лише потенційною здатністю виконувати завдання певної професійної діяльності.

Найчастіше поняття «компетентність» використовується в таких державних документах, як стандарти підготовки фахівців різних профілів. З використанням терміна компетентність подано вимоги не лише до викладача (вчителя), а й до студента (учня).

Значного поширення у світовому освітньому просторі набули ідеї американського педагога Е. Шорта (професора університету штату Пенсільванія), який присвятив проблемі компетентності багато ґрунтовних досліджень. Серед них такі: переосмислення явища компетентності. Компетентність: дослідження значення та використання в освіті. Концепція компетентності: її правильне та неправильне використання в освіті. Е. Шорт дає наукове визначення понять «компетентність», «компетентний», «компетенція», а також обґрунтовує чотири загальні концепції компетентності [9, 5].

Згідно з першою концепцією компетентність тлумачиться як поведінка або дія, тому розуміння компетентності в її межах пов'язується з набуттям людиною вмінь і навичок для певної діяльності, що не має творчого характеру.

У другій концепції вчений розглядає компетентність як володіння знаннями, уміннями та навичками. При цьому людина в кожній своїй професійній дії свідомо робить вибір, досконало знаючи свою діяльність.

Суть концепції полягає в тому, що людина послуговується різноманітністю своїх знань та навичок для визначення: яку саме діяльність здійснювати і як має проходити цей процес.

За третьою концепцією компетентність виступає як ступінь або рівень здібностей, що офіційно вважається достатнім. За таким тлумаченням компетентності потрібно оцінювати відповідно до певних державних стандартів чи критеріїв якості. Компетентність повинна відповідати рівню, прийнятому в професійній галузі або у сфері діяльності.

У четвертій концепції компетентність визначається як властивість або спосіб буття людини. Мета концепції – визначити характерні риси компетентності в цілому. В основі цього розуміння лежить визначення природи тієї чи іншої властивості, а також бажаність її для людини. На основі таких даних про людину можна схарактеризувати її як компетентну або некомпетентну [9, 5].

Водночас, крім професійної компетентності, яка має певну нормовану основу застосування (із вказаними критеріями якості

діяльності та продуктів цієї діяльності), існує так звана ключова компетентність, що проявляється як певний рівень функціональної грамотності.

Одним із найважливіших теоретичних узагальнень дискусії навколо поняття ключових компетентностей стало визначення представниками OECD трьох категорій ключових компетентностей як концептуальної бази; ними стали: автономна діяльність; інтерактивне використання засобів; уміння функціонувати в соціально гетерогенних групах. Така класифікація визначає критерії, на яких базуються основні переліки ключових компетентностей. Розгляньмо детальніше ці категорії.

Автономна дія передбачає дві основні ідеї: розвиток особистості й автономії стосовно вибору та дії в заданому контексті. Ключові компетентності, що належать до цієї сфери:

- здатність захищати і дбати про відповідальність, права, інтереси та потреби інших, що передбачає вміння робити вибір з позицій громадянина, члена сім'ї, робітника, споживача тощо;

- здатність складати і здійснювати плани й особисті проекти дозволяє визначати та обґрунтовувати цілі, що є сенсом життя та співвідносяться з власними цінностями;

- здатність діяти в значному / широкому контексті означає, що особа усвідомлює, як функціонують різні системи (контексти), власну позицію в них, можливі наслідки їх дії та врахування багатьох чинників у своїх діях.

Інтерактивне використання засобів передбачає розуміння низки засобів, що дають змогу особистості взаємодіяти з навколишнім світом.

- Здатність інтерактивно застосовувати мову, символіку й тексти означає *ефективне використання мов і символів у різноманітних формах та ситуаціях для досягнення цілей, розвитку знань та власних можливостей*. Це допомагає розуміти світ та брати участь у діалогах, а також ефективно взаємодіяти з оточенням.

- Здатність застосовувати знання й інформаційну грамотність означає *ефективне використання інформації і знань*, дає змогу особистості їх сприймати та застосовувати, використовувати їх як основу для формування власних можливих варіантів дії, позицій, прийняття рішень та активних дій.

- Здатність застосовувати (нові) інтерактивні технології передбачає *не тільки технічні здібності, ІКТ-вміння, а й обізнаність у застосуванні нових форм взаємодії з використанням технологій*.

Ця компетентність допомагає особистості пристосувати власну поведінку до змін у повсякденному житті.

Вміння функціонувати в соціально гетерогенних групах передбачає здатність жити та взаємодіяти з іншими, що пов'язано з полікультурним суспільством у широкому сенсі (взаємодія з людьми, що спілкуються іншими мовами та відрізняються за поглядами, тощо). Це особливо важливо для взаємодії з суспільством, де інші культура, цінності та соціально-економічне підґрунтя.

Отже, здатність успішно взаємодіяти з іншими дозволяє індивідуумові проявляти ініціативу, підтримувати й керувати власними взаєминами з іншими; здатність співпрацювати дозволяє людині разом домагатися спільної мети; здатність вирішувати конфлікти дає змогу людині сприймати їх як один з аспектів людських взаємин і наближати себе до їх конструктивного подолання.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гончаренко С. У.* Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 393 с.
2. *Грицька Т. С.* Вплив професійної компетентності педагога на формування ключових компетентностей учнів у контексті ідей А.С. Макаренка [Електронний документ]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vpm/2009_6/gricka.pdf.
3. *Маркова А. К.* Психологические критерии и ступени профессиональности учителя // Педагогика. – 1995. – № 6. – С. 24-27.
4. *Михайличенко А. М.* Навчання на основі компетентнісного стандарту // Новий колегіум. – 2001. – № 3. – С. 46-50.
5. *Овчарук О. С.* Напрями реформування змісту освіти: загальноєвропейські підходи до формування компетентнісно-орієнтованого змісту шкільної освіти // Відкритий урок. – 2004. – №7–8. – С. 30-36.
6. *Пометун О. І.* Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В.Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – С.15-24.
7. *Тараненко І. М.* Компетентність – вимога сучасності // Світло. – 1996. – № 1. – С. 57-60.
8. *Яцук І. П.* Формування життєвої компетентності особистості старшокласників загальноосвітніх шкіл України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання». – К., 2001. – 21 с.

9. Short E. The Concept of Competence: Its Use and Misuse in Education // Journal of Teacher Education. – 1985. – Vol. 36. – № 2. – P. 2-6.

Семенюк Н.В. Понятие профессиональной компетентности в современном научном дискурсе.

В статье рассмотрено, как способность человека решать определенный круг профессиональных задач и профессиональная компетентность играет существенную роль в его жизнедеятельности. Предложено разработать определенную систему компетенций, каждая из которых должна состоять из простых действий и операций, которые являются показателями развития личности. Выделение различных видов компетентности позволяет сформулировать требования не только к преподавателю и учителю, но и к студенту и ученику. Ключевая компетентность, присущая им, это определенный уровень функциональной грамотности личности.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, профессиональная компетентность, ключевая компетентность.

Semeniuk N. V. The concept of professional competence in the modern scientific discourse.

Opened as a person's ability to meet certain professional goals professional competence plays a significant role in his life. Therefore, scientists propose to develop a system of competencies, each of which shall consist of simple actions and operations that are indicators of human development. In addition, the selection of different types of competence allows us to formulate the requirements of not only the teacher and the teacher, but also to the student and the student. Sometimes it also draws attention to the inherent key competence as a certain level of functional literacy of the individual.

Keywords: competence, competence, professional competence, a key competence.

Афузова Г. В.

ОПТИМІЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ЩОДО КОРЕКЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ З ПСИХОФІЗИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

У статті подано філософсько-психологічне обґрунтування програми психологічного забезпечення процесу формування професійної спрямованості студентів-психологів на корекційну підтримку дітей з психофізичними порушеннями.